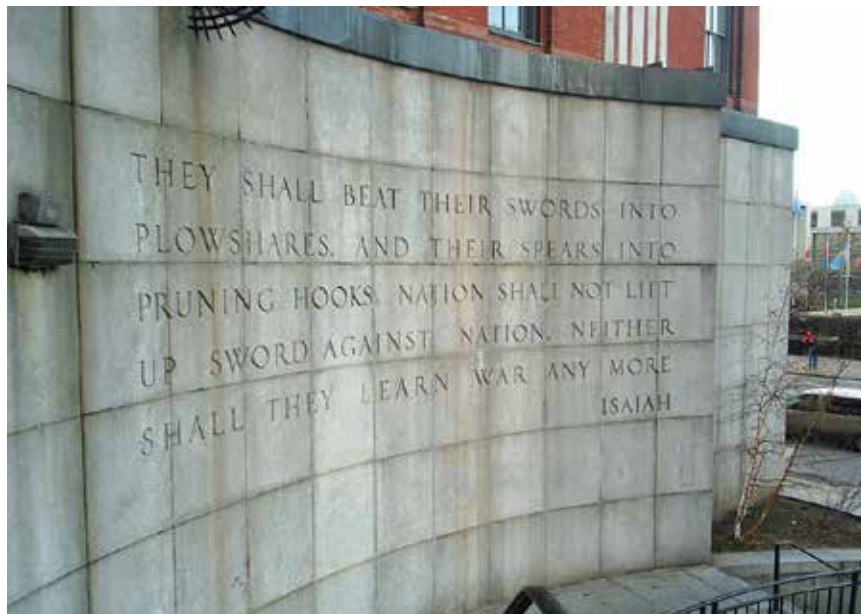

"לא על החרב לבדה"

הפסוק מישעיהו בתרגומו לאנגלית על קיר מול בניין האומות המאוחדות בניו-יורק.

צילום: Capt Phœbus

הפסוק הזה חוזר כמעט מילה במילה (בהבדלים מזערניים) אצל עמיתו שניבא באותה התקופה, הנביא מיכה (ד: 3). את החרב מחזיקים בנדן, שולפים אותה ולאחר מכן מכים בה. החרב השלופה מופיעה כמה פעמים במקרא, תמיד בידי מלאך ה'. פעם אחת האתון של בלעם נתקלת בה, פעם שנייה יהושע ופעם שלישית דוד המלך, בתמונה היפה "וַיִּשָּׂא דָוִד אֶת-עֵינָיו וַיַּרְא אֶת-מְלֶאךָ הַיְהוָה עֹמֵד בֵּין הָאֲרָצִים וּבֵין הַשָּׁמַיִם וַחֲרָבָה שְׁלֹפָה בְּיָדוֹ נְטוּיָה עַל-יְרוּשָׁלַם" (דברי הימים א, כא: 16).

זהו כמובן סיום של איום על ירושלים בכוונה להחריבה, אולם הקב"ה נמלך בדעתו: "וַיֹּאמֶר הַיְהוָה לְמַלְאָךְ וַיִּשֶׁב חֲרָבוֹ אֶל נְדָנָה" (שם, 27). פועל נוסף לשליפת חרב הוא "להריק", כמו בשירת הים: "אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֵּף אֲשִׁיג אֲחַלֵּק שָׁלַל תִּמְלָאמוּ נִפְשֵׁי אֲרִיק חֲרָבִי תוֹרִישְׁמוּ יָדִי" (שמות, טו: 9). יש פעלים רבים נוספים

כיום החרב אינה כלי מלחמה תקני אלא משמשת כלי לספורט או לאירועים היסטוריים, ובארצות רבות במפגנים צבאיים ובמסדרי כבוד

במפגנים צבאיים ובמסדרי כבוד. במקרא המילה מופיעה עשרות פעמים בצורות דקדוקיות מרובות. מפורסמת אמרתו האלמותית של הנביא ישעיהו "וַיִּשְׁפֹּט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים וַתִּכְתְּבוּ חֲרָבוֹתֵם לְאֵתִים וַתְּחַנְיֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא יִשָּׂא גוֹי אֶל גּוֹי חֲרָב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה" (ישעיה, ב: 4), שבה המילה מופיעה ביחיד וברבים. היא מקבילה פעם אחת לחנית, עוד כלי מלחמה חשוב, ופעם שנייה למלחמה. אלה שתי המשמעויות העיקריות של המילה.

הרב

כבר עסקנו בעבר במקבילה של החרב המקראית בעברית של לשון חז"ל - "סיף", שמקורה בארמית. ואולם, המילה העברית המקורית לכלי הזה היא חרב, ובה נעסוק הפעם.

שורש חר"ב הוא אחד השורשים העמוסים והמורכבים ביותר בלשון העברית ובלשונות השמיות. המורכבות נובעת מקיום שני הגאים של האות ח"ת ומצירופים אפשריים נוספים. אנו נעסוק כאן בשורש היחיד המציין את כלי הנשק הנדון, המורכב כשלעצמו.

השורש חר"ב (במשמעות כלי מלחמה) הוא אחד השורשים "הקרביים", ומציין תמיד עניינים הקשורים בלוחמה, בקרב או במכות. הוא מכיל ח"ת גרונית מקורית, ונמצא במרבית השפות השמיות. המשמעות הבסיסית שלו קשורה ללשון מלחמה ומכאן בערבית המילה הידועה חַרְבַּ - מלחמה. בערבית הפועל חַרַב פירושו לשדוד, לערוך מלחמה, ובארמית סורית פירושו להכות, להרוג. אחת הדוגמאות היא: "וַיֹּאמְרוּ דָם זֶה הַחֲרָב נִחְרָבו הַמְּלָכִים וַיִּכּוּ אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ וְעַתָּה לְשָׁלָל מוֹאֵב" (מלכים ב, ג: 23). מפרש רד"ק "נהרגו ביניהם", והכוונה לשלושת המלכים (של יהודה, ישראל ואדום) שיצאו להילחם במואב. משמעות הפסוק: כאשר ראו את מי הנחל באור הזריחה חשבו שזהו דם ושלושת המלכים לחמו ביניהם ונהרגו. שם העצם חַרְבַּ הוא הצורה הנפוצה ביותר של השורש, בעברית ובשפות השמיות. בין היתר הוא נמצא באוגריתית בצורה זהה לעברית ובאכדית harhu במשמעות של סכין. בארמית חרבא ובערבית חַרַב במשמעות חַרְבַּ ואף בצורה חרבה במשמעות חנית. בעברית המילה נמצאת בכל התקופות הלשוניות, החל במקרא וכלה בימינו אלה. כיום החרב אינה כלי מלחמה תקני אלא משמשת כלי לספורט או לאירועים היסטוריים, ובארצות רבות

כיום המילה סף התייחודה לשימוש בתחום הספורט ואנו שומעים עליה בייחוד במשחקים האולימפיים

הצירוף הזה היה חביב במיוחד על סופרי ההשכלה ונשאר כיום ניב לרמת סגנון גבוהה מאוד.

צחצוח הרבות

הצירוף הנפלא הזה שהפך לניב ידוע נמצא פעם אחת במשנה (מסכת סוטה, ה:1) (המתבסס על האמור בספר **דברים** (כ:3)). זוהי, לדעת, שיחת המוטיבציה היפה ביותר שנאמרה בעברית אי פעם לחיילים היוצאים לקרב. המשנה מדגישה כי הדברים נאמרו בעברית מפי הכהן משוח מלחמה (הכהן הממונה על עידוד החיילים היוצאים לקרב, על פי הנאמר בספר דברים, כ:1-9): "אל ירך לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו וגו'. אל ירך לבבכם מפני צהלת סוסים וצחצוח חרבות, אל תיראו מפני הגפת תריסים ושפעת קלגסין, אל תחפזו מקול קרנות, אל תערצו מפני קול צווחות, כי ה' אלוהיכם ההולך עמכם". מעניין העירוב של לשון מקרא ולשון חכמים במשנה הזאת. אפילו רמב"ם בפירושו של למשנה עומד על כך. מאלפת גם הבחירה במילה המקראית חרב ולא בחלופה מלשון חז"ל - סיף, המופיעה במשנה מפורסמת אחרת המפרטת כלי נשק שונים.

ברור שהרשימה הזאת מכילה פעולות צבא מאיימות ומפחידות. רש"י מציין שאכן פעולות אלה באות לאיים על החיילים חוץ משתיים - צחצוח חרבות ושפעת קלגסים - שהן "עיקר המלחמה". כלומר אין כאן מדובר רק בצחצוח במשמעות הידועה מפרטי צחצוח אחרים, אלא בפעולת קרב ממשית. יעיד על כך גם הביטוי במדרש ילקוט שמעוני "רתת צחצוח חרבות", כלומר החיילים הרעידו את החרבות לייצר רעש המפחיד את האויב ואולי לפי רש"י איזו פעולה לקראת הפעלת החרב בקרב. ההסבר קשה כל-כך כיוון שהביטוי מופיע בעברית פעם אחת ויחידה במשנה הזאת. מעניין שהסופר י"ח ברנר משתמש בצירוף "צלצול חרבות" (ציונים ה, 1920).

(שופטים, ג:16). אומר רד"ק: "וחרב אהוד הירשתי צדיה חדים". ועל "פיפיות" בתהלים הוא אומר "חרב בעלת שתי פיות שממותתת (כלומר הורגת) משני צדדיה". במילים אחרות, הכוונה לחרב בעלת להב מלוטש משני הצדדים, בלא צד קהה. זאת בניגוד לדעה אחרת בקרב חלק מן המומחים כי מדובר בחרב בעלת שתי ידיעות משני צדדיה. כיום משמש הצירוף גם בהשאלה לציון סכנה כפולה, דבר העשוי לפגוע בעושהו, או מכה שעלולה לחזור לאדם מכה.

על "פיפיות" בתהלים רד"ק אומר "חרב בעלת שתי פיות שממותתת (כלומר הורגת) משני צדדיה". במילים אחרות, הכוונה לחרב בעלת להב מלוטש משני הצדדים, בלא צד קהה

להט החרב המתהפכת

צירוף ייחודי ונפלא המצוי פעם אחת: "וַיִּגְרֹשׁ אֶת הָאֲדָם וַיִּשְׁבֶּן מִקְדָּם לְגֵן עֵדֶן אֶת הַכְּרָבִים וְאֶת הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לְשֹׁמֵר אֶת דְּרָכָה עֵץ הַחַיִּים" (בראשית, ג:24). הצירוף קשה, ועל כן גדולי הפרשנים פירשוהו בדרכים שונות. אבן עזרא מפרש על-פי חרב פיפיות בעלת שני להבים, והוא אומר על כן מתהפכת. רש"י לעומתו מתרכז במילה להט ומפרש מלשון להב, כלומר מבריק. להב החרב נמצא במקרא פעמים אחדות. אם כן מדובר בחרב שהברק שלה מפחיד בעוצמתו. הרעיון העתיק הזה של הברקת החרב נמצא גם בצירוף הבא.

חרבות. בתקופות שלאחר ספרות חז"ל, המילה חרב חוזרת במלוא העוצמה וכובשת את כל שכבות הלשון

ד"ר אשר שפיר, בלשן, עורך ומתרגם. מתמחה בלשון העברית ובסוציולוגיה של הלשון. חיבר את מדרין העריכה "ניסוח עברית"

במקרא לפעולה זו, וביניהם הוציא, פתח, לטש, נתץ, העיף, היכה. ביטוי יפה לפעולה זו אנו מוצאים בספר **שמואל ב**, כג:10 - "וַתִּדְבֹק יָדוֹ אֶל-הַחֶרֶב". בלשון חז"ל השימוש במילה זו הצטמצם, ואת מקומה תפסה המילה הארמית "סיף", בתקופות שלאחר ספרות חז"ל, המילה חרב חוזרת במלוא העוצמה וכובשת את כל שכבות הלשון. כיום המילה סף התייחודה לשימוש בתחום הספורט ואנו שומעים עליה בייחוד במשחקים האולימפיים.

צירופי מילים

יש במקרא כמה צירופי לשון שהפכו לניבים ידועים ויפים מאוד. נמנה כאן אחדים מהם.

חרב פיפיות

הצירוף מופיע במקרא פעם אחת ויחידה: "רוֹמְמוֹת אֶל בְּגָרוֹנָם וְחָרֵב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם" (תהילים, קמט:6). פירוש למילה פיפיות מוצאים בספר שופטים ובו אהוד בן גרא חוגר על ירכו חרב כזאת: "וַיַּעַשׂ לוֹ אֹהוּד חֶרֶב וְלָהּ שְׁנַי פִּיּוֹת גִּמְד אֶרְכָּה וַיַּחְגֹּר אוֹתָהּ מִתַּחַת לְמַדְיוֹ עַל יָרֵךְ מִיָּנֹו"

